

YAŞAYAN DÜŞÜNCE OLARAK GELENEK: HANS-GEORG GADAMER

Prof. Dr. G. F. McLEAN
CRVP Direktörü
Washington, D.C.

Çev: Dr. Hafsa Fidan

Eğer devamlılık arz eden bir süreç olarak hayat, kırık bir plağın yararsız tekrarı veya 'bir aptalın söylediği meşhur bir masal'ın rast gele karmaşası değilse, bu durumda o yenilik, yön ve anlam kadar birliğe, sürekliliğe ve bağlılığa sahip olmalıdır. Bu, bir mirasa ya da geleneğe sahip olmayı ve bu mirastan hem eski hem yeni şeyleri ortaya çıkarmanın mümkün olacağını ima eder. Bunun nasıl olabileceğini anlamak hermenötiğin görevidir. Değinilmesi gereken problemlerin listesini çıkarmak için bunu etimolojik açıdan düşünmekle işe başlamak isterim.

PROBLEMLER

"Hermenötik" terimi, Olympus tanrılarının elçisi olarak görev yapan Zeus'un oğlu Hermes'ten gelmektedir. Üç ögenin her biri, yani a) tanrılar ve b) insan c) arasında bir elçi, bizim problemimizin bir boyutunu göstermektedir.

Anlamanın Bütünü ve İnsanın Özgürlüğü

Elçi olarak Hermes figürü, en azından üç yönde, hermenötik daire olarak adlandırılan klasik ikilemi akla getirmektedir, yani bütünü anlamak için parçayı anlamaya ihtiyaç duyarken parçayı anlamak için bütünü anlamaya ihtiyaç olması ikilemini. Birinci olarak, Yunan elçisi veya habercisi sadece yazılı metni başkasına iletmekle kalmıyor, o konuşmak veya kelimeyi muhataba duyurmak zorunda da kalıyordu. Bu yalnızca mesajın her bir bölümünü sırasıyla okumakla yapılabilirdi. Ancak bunu anlaşılabilir şekilde yapmak için elçinin tüm mesajı anlaması gerekiyordu. İkinci olarak, herhangi bir açıklama, özel bir tonlama ve telaffuz ile belirli bir tarihi zaman ve mekanda yer alacağı için kelimelerin tüm potansiyelinden belirli bir anlamı ön plana çıkarır. Dahası haberci mesajı sadece ifade etmez, aynı zamanda açıklar da; böyle yapmak için o, hem içeriği hem de onun sonuçlarını veya anlamı anlamalı ve bildirmelidir. Bütün bunlar için onun, mesajın problematiğine dair daha geniş bağlamın ve hatta mesajın içinde oluşturulduğu kültür hazinesi olarak dilin farkında olması gerekir. Üçüncü olarak, elçi metnin anlamını onun kaynağından ve bağlamından mesajın açıklanacağı kimselere, onların kendi koşullarındaki tasarı veya ilgilerine göre çevirmeli veya taşımalıdır. Bu, herhangi bir insan topluluğu ile

doğru dürüst iletişim kurmak için, insanlık ailesinin bir takım bilgilerine bazı hususların eklenmesini gerektirir.

Bu durum 'interpret' teriminin etimolojik kökeninde de görülür; 'praesto': göstermek, belirtmek veya sergilemek; 'inter' ön eki ile o mesajı aktaran ile mesajı alan kişiler arasındaki farka işaret eder.¹ Bu fark, eski bir metin bugün yeniden okunduğunda geçmiş ve şimdi arasında; bir metin kişinin kendi dilinin dışındaki bir dilde yorumlandığında bir kültür ile diğeri arasında; ya da gerçekte her ne zaman kişiler arasında bir iletişim varsa aynı kültür ve zamanda olabilir. Her bir durumda, her iki konuşanı çevreleyen anlam ya da bir bütüncül görüş gereklidir.

Değerler ve Kutsal

'Hermenötik' terimi içinde Tanrı Hermes'e atıf, araştırdığımız anlama türünün nihai karakterine dikkatleri çeker. Çünkü Tanrıdan, Hermes'ten, kaynaklanan mesajlar soyut, matematiksel formüller veya içerik, anlam ve değerlerden yoksun metodolojik reçeteler değildirler. Aksine onlar ezeli kaynağa dair sınırsız teorik ve spekülatif hikmeti ve böylece gerçeği ve var olan her şeyin anlamını ilgilendirir.

Kendi *Teogoni'sinin* girişinde Hesiod'un talebi şuydu: "Selam, Zeus'un çocukları! Güzel şarkılar söyleyin ve sonsuza dek varolacak ölümsüz tanrıların neslini kutlayın. Söyleyin ilk başta tanrılar ve yeryüzü nasıl var oldu? Bu şeyler başlangıçta bana bildirildi, siz Olympus evinde oturan Musalar (Muses), söyleyin bana onlardan hangisi ilk olarak var oldu?" Aristo bu hikmetin sadece teorik değil fakat aynı zaman da pratik olduğunu gösterdi, çünkü bilge "her şeyin hangi amaca yönelik yapılması gerektiğini ...;² ve bu amacın o şeyin iyiliği olduğunu, ve genel olarak tüm tabiat içinde en iyiyi" bilmektedir. Böyle bir bilim (bilgi) o halde en tanrısaldır, "çünkü (1) Tanrının her şeyin sebepleri arasında yer aldığı ve ilk sebep olduğu düşünülmektedir, ve (2) böyle bir bilime ya sadece Tanrı sahiptir ya da Tanrı ona herkesten daha fazla sahiptir. Tüm bilimler, gerçekte, ondan daha fazla gereklidir fakat hiç biri da-

¹ Richard E. Palmer, *Hermeneutics* (Evinston, Ill.: Northwestern Univ. Press 1969), ss. 12-29.

² Hesiod, *Theogony*, trans. Hugh G. Evelyn-White (Loch Classical Library: Cambridge, Mass.; Howard Univ. Press, 1964), s. 85.

ha iyi değildir.”³ O, Sutras ile şu hususta hemfikir olabilirdi: ezeli hikmet “Brahman üzerine bir düşünmeyi” gerçekleştirmelidir. Hermeneutik, özünde, tüm anlam ve değer in sonsuz temel in in insana aktarılması ile ilgilidir. Bunu göz ardı etmek, şeyleri basitçe geçici veya tamamen değişen perspektifte düşünmek, insan yaşamını hem anlam hem de değerden yoksun bırakacaktır.

Tarihsellik

Yine de elçilere duyulan ihtiyaç zaman içinde yaşayan insanın kendine özgü karakterine ve bu yüzden içinde tarihselliğin hermenötik teşebbüs için esas olduğu yola vurgu yapar. Sadece anlamın elde edildiği sonsuz kaynaklara değil aynı zamanda bunların kendilerine anlatıldığı kişilere yani kendi somut fani durumları içindeki insanlara da yönelmek gerekir. Bunlar sırasıyla doğa, diğer insan varlıkları ve Tanrıyla etkileşim sayesinde gelişti. Böylece insanlık tarihi, içinde gelenek tarafından sunulan değerlerin algılandığı bir bağlam teşkil eder ve kişilerin geleceğe yönelik projelerini harekete geçirir.

Bu, kültür içerisinde her bir insanın biricikliğine tam olarak dikkat edilerek yapılmalıdır; çünkü özgürlük ve hürriyetin uygun görünen anlamı bunu gerektirmektedir. Bundan başka insan eylemlerinde iyi ile kötünün karışım halinde olması nedeniyle, insanlık tarihinde i yinin gerçekleşmesi daima kötünün riskine açıktır. Bundan dolayı şimdi kadar geçmiş de, bir değer in içeriğini kendi zıddından ayırt etmek için daima deşifre edilmeli veya yorumlanmalıdır. Gelecekte değerlerin gerçekleştirilmesine ilişkin plan, kötü ile yüzleşmeyi ve kötünün alt edilebileceği yolu tedarik etmelidir.

Özetle, biz üç boyutlu problematikle karşı karşıyayız: Biz parçanın anlaşılabilir olması için gerekli bütün anlama nasıl ulaşabiliriz; parçaların anlam ve değerini kavrayabilmek için gerekli idrak derinliğine nasıl ulaşabiliriz; ve bunların her ikisi de gelenekte ortaya çıkıyorsa, gelenek zaman içindeki insanın özgürleşmesi ve hürleştirilmesi için gerekli mekanı nasıl sağlayabilir ve bunu teşvik edebilir? Kısacası, yaşayan bir gelenek nasıl var olabilir? Bu bizi teklik ve çokluk, iyilik ve kötülük, ve

³ Aristotle, *Metaphysics*, Bk 1, 2.

sonsuzluk ve zaman gibi bazı metafiziksel konuların en derin sırlarının merkezine götürür. Bu konu felsefe yapmak için doğru yerdir.

Böyle yapmak için ilk olarak, en önemli gerçeklerle ilgili insanın farkındalığının yeri ve toplamı olarak geleneğe ve onun içeriğinin normatif karakterine; ikinci olarak, geleneğin muhtevasının anlamının tarihsel şartlar içinde ve aracılığıyla gelişen açılımı olarak tatbikata; ve üçüncü olarak, tarihsel tecrübe sayesinde anlamın ve değer açılımını daha iyi takdir etmek için, tarihte bizim kendi yerimizin ayrıcalığını olumlu kullanma metodu olarak hermenötiğe bakalım. Burada biz özellikle (bir anlamda Martin Heidegger'in takipçisi olan) Hans-Georg Gadamer'in çalışmasına dikkat kesileceğiz; onun *Hakikat ve Yöntem*'i⁴ son zamanlarda geleneğin en güçlü savunması ve en dinamik vizyonu olması anlamında *locus classicus* (klasik kaynak) olmuştur.

GELENEK

Modern zamanlarda gelenek kavramına büyük şüphe ile bakıldı. O; zamanı geçmiş, aydınlanmamış, gerçeği dile getirmekten ziyade iradenin zorladığı ve bu yüzden toplumun sosyal, ekonomik ve politik hayatında önemli bir rol oynamayanları baskı altında tutan bir şey olarak görülmektedir. Gelenek, tatmin olanlarca kendisine baş vurulan ve tatmin olmayanlara karşı başvurulmuş bir şey izlenimi vermektedir. Gelenek bu anlamda doğrudan reddedildi. Bu yüzden Gadamer'in ilk işi, gelenek ve miras fikrini yeniden inşa etmek, onun asli doğası ve temelini yeniden keşfetmek, sözün kıyası, geleneğin anlamını yeniden canlandırmaktır. O bunu, şu hususları yeniden keşfetme çabası içinde araştırma serisi içinde yapar: toplumda öğrenmenin kökenleri, zamanın pozitif önemi ve bu ikisinin geleneğe belli bir otorite verebilmesini sağlayan anlam. Biz bu adımları takip edeceğiz.

Topluluk ve Keşif

Şayet insan yalnız yaşayan bir varlık olsaydı gelenek olmazdı. Bu yüzden topluluğun anlamından hareket etmeliyiz. Ancak bunun bilgi ya da keşifle ne ilgisi vardır? Buna cevap verebilmek için, John Caputo bir şahsın gerçek tecrübesinin

⁴ Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method* (New York: Crossroad, 1975).

fenomenolojik tasvirini doğum öncesine, hayatın annenin biyolojik ritmi içinde ve bu ritimle yaşandığı zamana değin geri götürür.⁵ Doğumdan itibaren bu tecrübe ebeveynin, kardeşlerin ve komşuların hayatlarını paylaşmaya değin gittikçe genişler. Bu bağlamda kişi huzur, yani büyüme ve keşif imkanı içinde olur. Başından itibaren hayatımız sosyal ve tarihseldir; o daima diğer şahıslarla birlikte yaşanır. Bu kısmen öğrenme sürecimiz için de doğrudur. Bireyin şimşeği gördüğü ya da gök gürültüsünü duyduğu doğru iken, antropolojik çalışmalar şunu göstermektedir: insanlar ait oldukları kabileye göre aynı fenomenlere ya korku ya da mutluluk şeklinde tepki vermektedirler: onların temsil etme özellikleri kolektif bir karaktere sahiptir.⁶ Dahası, verilere ilişkin yorum ve anlama olaylarımız gelişimini ve yönelimini bizden öncekilerin tecrübe ve görüşleri üzerinden sürdürür ki bunların kontrollü bilimsel araştırma ve sonuçlama (deduction) ile aydınlatılması asırlar sürer. En önemlisi bu duyulara açık olmayan metafiziksel bilgi için doğrudur zira duyular yalnızca fiziksel farklılıkları kaydetme özelliğine sahiptir. Metafizik tüm gerçekliğin ortak özelliklerine ve varlık, anlam ve değer nihai kaynağının tikel özelliklerine yönelir.

Hayvanların sahip oldukları bilginin mekan ve zaman şartlarına sıkı bağlılığı onların fiziksel dünyada emniyetli bir uyum içinde yaşamalarını sağlar; insan bilgisi böyle bağımlı değildir, ancak o anlar, sorgular ve yaratır. Buna rağmen hayvanla onun arasında bir benzerlik vardır çünkü hayvanın bilgisinin tabiatla ahenk (senkronize) içinde olması gibi insan anlayışı diğer insanların anlayışıyla ahenk içindedir. İnsan hayatı, bir toplumun geliştirdiği kültürle belirlenecek şekilde o toplumda başkalarıyla birliktedir. Bundan Gadamer şu sonucu çıkarır: basit ve şartsız bir mutlak bilgi, bu ister kişinin kendisine isterse başkalarına ait bilgi olsun, mümkün değildir: bilen daima zaman ve mekan içindeki konumuna göre şartlanmış haldedir. O halde mutlak bilgi nihai bir ilgi konusu da olamaz çünkü insan hayatı bu kültür, zaman ve mekan içinde başkalarıyla birlikte gelişir.⁷

⁵ John Caputo, "A Knowledge of Moral Sensibility: Moral Emotion," in David Schindler, Jesse A. Mann, and Frederick F. Ellrod, eds., *Act and Agent: Philosophical Foundations of Moral Education* (Lanham, Md : Univ. Press of America, The Council for Research in Values and Philosophy, 1985).

⁶ Lucien Levy-Bruhl, *How Natives Think*, trans. Lilian Clare (New York: Washington Square Press, 1966), Ch. I.

⁷ Gadamer, ss. 305-10.

Zaman ve Sosyal Öğrenme

Şayet bilgi ya da öğrenme sorunu sadece bir toplum sorunu olsaydı, hala tek taraflı ve yalnızca şimdiki zaman ile ilgili olurdu: orada hala gelenek için bir yer söz konusu değildir. Oysa ilgilendiğimiz bilgelik (hikmet) basitçe zamansal tehlikelere dair taktik bir uyum sağlama konusu değil, aksine bu tür uyum sağlama ile başarmak istediğimiz hayatın anlamı sorunudur. Böylece bir öğrenme süreci olarak çağdaş karşılıklı etkileşim süreci tarihsel bir derinlikle tamamlanmak durumundadır. Şayet araştırdığımız bilgelik tüm çağları geliştirecek kadar iyi olmak zorunda ise, sadece ampirik gözlemin değil fakat tamamen insan tecrübesinin zenginliği üzerinde biriken beşeri görüşü yansıtmalıdır. Bu deneme yanılma, sürekli düzeltme ve ilave etme süreci içinde, tarih farklı görüşlerin güçlerinin teşhis edildiği ve desteklendiği, zayıf yönlerinin de düzeltildiği ya da terk edildiği bir deneme laboratuvarı ve öğrenme türü inşa eder. Genişleyen öğrenme ve test etme sürecinin biriken sonuçları geleneği oluşturur;⁸ mesela, Yeni Ahit'in tarihsel ve nebevi kitapları bir toplumun ilahi olanla ilişki içinde hikmeti keşif sürecinin genişleyen somut açıklamasıdır. Biriken tecrübe ile düşüncenin kaynaşması Mahabharata gibi destanlarda ve dansta muhayyile ile şekillenen müzik ve ritüelin aşamalı açılımı ile seviye kaydeder. Bütün bunlar, tıpkı devasa telekomünikasyon çanağı gibi, şahsi duyarlılığımızın alanını yoğunlaştıran ve genişleten bir kültürü oluşturmak üzere bir araya gelir.

O halde gelenek sadece vuku bulmuş her şey değildir; aksine o önem arz eden şeydir. O kendi başına durmaz, aksine farklı açılarını ortaya çıkarmak için uygun biçimde ve farklı seslerce tasvir edilmelidir. O kendi başına bir nesne değil, fakat araştırmacının ilgi ve motivasyonuna göre çok sayıda konuların kendisinden çıkarılabileceği bir zengin kaynaktır. O kabul edilmeli, kucaklanmalı, doğrulanmalı ve geliştirilmelidir. Bu mevcut araştırmacının gelenekle ilişkisi üzerine dikkat çekici bir vurgu yapar ki bu aşağıda ele alacağımız bir husustur.

Şimdilik şurası açıktır ki, geleneğin muhtevası model ya da örneklik teşkil eder; bu şahsi tembellik nedeniyle değil, fakat hem öğrenmenin kolektif özelliği—bu sayede gelenek tecrübeden kaynaklanır—hem de öğrenilen hususların korunma-

⁸ *Ibid.*, ss. 245-53.

si ve aktarılması ile ilgili özgür ve bilgece birikim yüzündendir. Bizler doğrudan atalarımızın omuzları üzerinde dururuz, onlarsız araştırılacak konuları seçmeye başlamazdık ya da sorunları araştırma arzusunu bile içimizde hissedemerdik. Onların geliştirdiği ve aktardığı duyarlık mirasımızdan yeni şeyleri ortaya çıkarmamıza, zamanımızı değerlendirmemize ve gelecek için tasarım yapmamıza imkan verir.⁹

Otorite

İnsanın öğrenmesinin bu toplumsal ve zamansal karakteri, geleneğe karşı—onun özgürlüğümüzü ve nesnelliğimizi sarstığı şeklindeki—temel modern itirazlara otoritenin gerçek temelini ve tabiatını açıklayarak şimdi cevap vermemizi mümkün kılar. İnsanın öğrenmesinin kolektif özelliği göz önüne alındığında, başkalarına bağımlılık gayri tabii değildir; tam da aksi doğrudur. Biz yaratıcımızın lütfkar gücü sayesinde varolduk; ebeveynimizin karşılıklı sevgisine dayalı olarak kavranır olduk ve aile, hami, okul ve toplumun sürekli ihtimamı ve ilgisi ile yetiştik. Sosyal kurumumuzun içinde ve dışında bize bir şekilde üstünlük arz eden diğer şahıslara bağımlıyız.

Bu bağıllık öncelikle onların iradelerine itaat değildir, aksine bazı hususlarda onların göreceli mükemmelliklerine dayalıdır; bu ister itfaiyecinin bir yaşlı insanı merdivenlerden aşağı indirmesi, bir doktorun hastasını mesleki yeteneği ile iyileştirmesi ya da bir bilge insanın derin anlamayı gerektiren konulardaki feraseti veya yargısı şeklinde olsun fark etmez. Topluluk içinde bilge insanların güvenilirliği veya otoritesi onların zorla gasp ettikleri ya da keyfi olarak kendilerine bahsedilen bir şey değildir; aksine bu onların başkalarınca makul ve özgür bir biçimde kabul edilen yeteneklerine dayalıdır.¹⁰

Ne yazı ki, Descartes'ın açık ve seçik fikirleri soyutlamasının (boşlukta bırakmasının) bir yan ürünü olarak, özellikle Aydınlanmacı eşitlik fikrinin desteğiyle, otorite, anlama üzerine değil, iradenin gücüne dayalı ve böylece görüş darlığının po-

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

tansiyel hizmetkarı olarak görülmeye başlandı. Bu sonuç insanları totaliteryan toplumlardaki keyfi otoritenin sapkınlıklarına yegane tepki olarak anarşiye yönlendirdi. H. G. Gadamer'in kendi hermenötiğinin gelişimindeki ana adımlardan biri buna karşı koymak, otoritenin yeterlilikteki ve geleneğin otoritesinin anlama olayındaki uygun zeminini belirlemek olmuştur. Bu gerçekte Plato'nun *Cumhuriyet*'inin bir perspektifiydi: gelecek liderlerin otoriteyi kullanabilmelerinin ön şartı eğitimidir. Bilge ama kararsız bir lider etkisiz olabilirken, kararlı ama aptal olan lider sadece kendisini değil aynı zamanda toplumunu da yıkmaya adaydır.

Bir Klasik Gelenek

Şu ana değin görülen husus soyut kavramlarla ilgilenen soyutlanmış bir zihni tasarlayan çağdaş akılcı bağlamın gittikçe genişleyen ufkudur. Biz sırasıyla öğretilerde topluluğun rolünü, genişleyen zaman ihtiyacını ve otoritenin yeterlilikteki temelini ilave ettik. Bunlar zamanla gelişen bilgeliğin sonraki çağlar için kesin rehberlik ve normatif otorite teşkil edecek şekilde gelenek oluşturmalarını sağlayabilir mi? Buna cevap vermek için ilk önce şunu kaydetmeliyiz: gelenek sadece araştırmacıya dayalı olan pasif bir materyal deposu değildir; aksine onun otantik bilgelikle ilgili muhtevası daha sonraki çağlarda hayat için normatif bir rol oynar. Bir taraftan böylesi bir normatif dayanaktan ya da hukuktan yoksun bir öngörü (ya da *fronesis*) iskelet alt yapısı olmayan bir kas eylemi gibi göreceli ve etkisiz olurdu. Diğer taraftan normatif faktör sadece aşkın ya da soyut bir görüş olarak kalsaydı yani tarihselliğe ve zaman içinde insan hayatının sürmesine dikkat kesilmeseydi, sonuç varoluşla ilgisi kalmamış bir idealizm olurdu. Bu yüzden hem kendi zamanını aşan hem de sonraki zaman için rehberlik eden bir görüşü yakalamak için tarihe bakma ihtiyacı vardır.

Bu her bireyin gerçekleştirmek için peşine düştüğü bir dizi değerler ve amaçlardan oluşur, çünkü onun ölçüdeki uyumu ve tamlığı insan oluşumunu olgunlaştırma ve mükemmelleştirme yoluna işaret eder.¹¹ Böylesi bir görüş tarihseldir çünkü o hem zaman içinde ortaya çıkar hem de hayatı uygun biçimde koruma yolunu zamanla açığa çıkarır; o aynı zamanda normatiftir çünkü kendisine nispetle geçmiş

¹¹ *Ibid.*, s. 254.

çağların, mevcut ihtimallerin ve gelecek imkanların yargılandığı bir zemini temin eder. İnsan çabasının gerçekliği her hümanizmin bazı klasik mükemmel modeli gerçekleştirmek durumunda olduğunu ortaya çıkarır.

Bunun sadece bir bilgi sorunu olduğu sonucuna varmak yanıltıcıdır, zira bu çoğunluğu değil az sayıda insanı ilgilendirirdi ve onları da farklı ve zıt ekoller içinde bölerdi. Gelenek projesi çok daha genişir ve bilgi kadar sevgi ve ruh kadar bedenle ilişki içinde tasvir edilmelidir. Gerçekten o, anlama, sevgi, adalet ve barış konularında başkalarını araştırırken daha mükemmel bir gerçekliğe doğru çabaladığımızda hayatımızın tüm kalıbıdır.

Böylesi bir klasik model bizden kronolojik açıdan geçmişteki bir uzaklıkta değildir ki biz onu yapay olarak tekrar ortaya çıkaralım. Aksine ilham ettiği ve yargılandığı hayatımız içinde o yaşamakta ve faaliyet göstermektedir. O, zaman içinde tarihin zamansız boyutudur. Böylece onu yeniden inşa etmekten ziyade o bize ait olduğu kadar biz de ona aitizdir; çünkü böyle bir geleneğin sürekliliği onun insan çabasının nihai topluluğundan daha az bir şey olmamasıyla teşekkül eder. Bu ışık altında bakıldığında insanın anlayışı özneliğin bireysel eylemlerinden daha çok geçmiş ve şimdiyi kaynaştıran bir gelenek içinde konumlanmış olmamızla ortaya çıkar.¹²

Geleneğin temelindeki iyi ve değer bu anlamı, şimdi ortaya çıkan başarıların ve tahriplerin gerçek etkisini görmemize imkan verir. Gelenek olmasaydı, şimdiki olaylar (şiddetin tanımını teşkil edecek şekilde) karşıt-olaylarla başarılan gerçekler olurdu. Bunu izleyen karşıt-karşıt olaylar dalgası şiddet açısından yazılan bir tarihi oluştururdu. Gelenek olmasaydı tek ümit—bu her ne kadar böylesi bir şiddeti indirgeyen arketip modern bir kabus olsa da—tüm özgürlük ifade alanlarını bertaraf eden ütöpik bir soyutlama olurdu.

Bütün bunlar asırlar boyu insanlar tarafından kazanılan birikmiş görüş zenginliği olarak geleneğe kaba bir karşıtlık içinde yer alır. Gelenek mimari alanda Parthenon veya Tac Mahal'de örneklendirilir; o bir Gandi, bir Lincoln, bir bilge veya

¹² *Ibid.*, s. 258.

biz aziz de şahıs olarak bedenleşir. Salt tarihsel gerçekleri aşan somut evrenseller¹³ olarak onlar ölçüdeki uyumu ve tamlığı dile getirirler ki bunlar aynı anda hem klasik hem tarihsel, ideal, şahsi, yükseltici, dinamikleştirici, kısacası, özgürleştiricidir.

TATBİKAT VE TARİHSELLİK

Geleneğe nispetle ikinci bir sorunlar seti vardır. Bu set onun muhtevasını değil, onun şimdi ile ilişkisini ilgilendirir. Çünkü şimdiki zamanımız basitçe zaten vuku bulmuş olanın yok edici bir tekrarı olsa, bu durumda hayat ileriye atılma yeteneğini kaybeder, ilerleme prensip olarak reddedilir ve ümitler söner. O halde genel olarak gelenekten onun günümüze tatbikatına dönelim.

Yenilik

Bunu anlamak için her şeyden önce zamanı ciddiye almalıyız, yani gerçekliğin otantik yeniliği kapsadığını kavramalıyız. Bu anlayış, gerçeği zaman ve mekanı aşan idea veya form olarak gören Plato'nun perspektifine zıttır; bunlar, sırasıyla, ideali taklit ettiği veya yansıttığı ölçüde gerçek olabilir. Bu anlayış aynı zamanda kendi başlarına ve kendi ilişkilerinde açık, seçik ve değişmez olan temel tabiatları araştıran rasyonalizmin perspektifinin de ötesine gider. Dahası o, bir muhtevaya yönelmeksizin haddi zatında bir yöntemi izlemenin de ötesine gider.

Bütün bunlara karşıt olarak, yeniliği tanımak şunu ima eder: kendi otoritesi (nomos) ile gelenek gerçekliği zamansal olarak açmasıyla kendi mükemmelliğini kazanır yoksa ona karşı durmasıyla değil. Zira insan hem kendi değişen fiziksel ve sosyal evrenini belirler hem de onun tarafından belirlenir. Böylece ahlaki değerleri takdir etmek için insan eylemine, kendi hayatlarını gerçekleştirmek isteyen şahısların çabasına ve bu çabanın belli bir tavır (*hexis*) içinde şekil almasına dikkat edilmeli-

¹³ "Somut evrensel" (concrete universal) tabiri Hegel'e ait olup, belli bir tarihsel olay ya da eser içinde bir evrensel idealin somutlaşmasını dile getirir. Bir diğer deyişle, söz konusu eser ya da olay aynı anda hem tarihsel eser ya da olay olarak somut (tekil) hem de bir evrensel idealin tezahürü olarak soyut (tümel) boyutlara sahiptir. O, daha sonra Gadamer'ın kullandığı tabirle söylersek, soyut ile somutun kaynaşmasıdır. Buna göre somut evrensel, salt zamansal bir şey olarak kendi dönemine değil, hitap edebildiği tüm dönemlere ait olur. Bu bağlamda Hegel, somut evrenseli aynı zamanda klasik diye de adlandırır [Çeviren].

dir. O halde fizikten farklı olarak *ethos*, geleneğin tatbikatı olarak, kanun ya da kanunsuzluktan teşekkül etmez, fakat değişen beşeri kurumları ve tavırları ilgilendirir. Ahlaki kurallar eylemi belirlemez, sadece tarihsel pratik için bir takım geniş rehber sunarak onu düzenler.¹⁴

Burada önemli olan insan hayatının biricik ve somut gerçekliğini, yani onun yeniliğini ve onun başkalarıyla karşılaşmasının tarihselliğini korumaktır. Bizim iyiye karşı cevabımız sadece somut ortamlar içinde olduğundan, felsefi bir bilim olarak ahlakın genel ilkeleri ne sadece kuramsal bilgi ne de basit bir geçmişin tarihsel açıklaması olmalıdır. Aksine onlar somut ortamlar içindeki ahlaki bilince yardım etmelidirler.

Tekne (Techne) vs Etik içinde Tatbikat

Burada tekne ve etik arasında önemli bir ayırım yapılmalıdır. Tekne’de eylem nesnel kuramsal bilgi (*episteme*) tarafından tamamen belirlenen bir “örnek (model) neden” olarak fikrin hakimiyeti altındadır. Yetenek iyice anlaşılan bir fikir ya da plana göre nasıl eylem yapılacağını bilmekle oluşur. Bu icra edilemediğinde onun bazı parçaları icra esnasında sadece atlanmak durumunda kalır.

Etik alanında durum, pratik bir rehberin özel bir görev için tatbikatı olarak benzerlik gösterse de, önemli noktalarda farklılık arz eder. Öncelikle ahlaki eylemde özne nesnesini gerçekleştirdiği gibi kendisini gerçekleştirir: eyleme göre eylem sahibi değişir. Böylece ahlaki bilgi, kişinin eylemlerinin uygunluğunu anlaması olarak, ortamdan bağımsız biçimde tamamen belirlenemez.

İkinci olarak, ahlaki eylemi gerçekleştirenin kuralı tatbik ederken uyum sağlama çabaları kuralın gücünü azaltmaz, aksine onu düzeltir ve mükemmelleştirir. Kendi başına kural ya da hukuk eksiktir zira o az düzenli bir dünya ile ilişki içine sokulduğu sürece açıkça tarihte ortaya çıkan somut potansiyellere gereken yaklaşımı ihtiva edemez. Kesinlikle tam burada insanın özgürlüğü ve yaratıcılığı yer alır. Bu keyfi bir yaklaşım sunma anlamına gelmez çünkü Kant’ın haklı olarak söylediği

¹⁴ *Ibid.*, ss. 278-79.

gibi, kuralsız özgürlük anlamsızdır. Ne de o tarihsel ortam tarafından belirlenen basit bir otomatik tepkidir zira rölativizm de insan özgürlüğü kavramını temelsiz bırakır. İnsan özgürlüğü neyin iyi ve adil olduğu anlayışına göre şimdiki şekillendirmekle oluşur ve adalet ve iyiliğin anlamının daha iyi açığa çıkmasını ve gerçekte yaratılmasını sağlayacak şekilde teşekkül eder.

Kuralın mevcut durumlara tatbikatı ile mükemmelleşmesi onun eksilmemesi ve aksine özel dönem ve adalet ile mükemmelleşmesiyle açığa çıkan bir husustur. Onlar olmaksızın, basit bir mekanik tepki vermekle veya tatbikatla kural adaletten çok adaletsizliğe yol açar. Böylece etik sadece genel olarak neyin doğru olduğuna dair bilgi değildir, fakat bir durumda neyin doğru olduğunu araştırmaktır. Bu basitçe yarar değil, kuralın mükemmelliği sorunudur; o ahlaki bilgiyi tamamlar.¹⁵

Öngörü ve Ötekileri Düşünme

Bir durumun bizden neyi talep ettiği sorusu elbette bir somut olgular setini kaydeden duyu bilgisiyle cevaplanamaz. O tam tersine doğru olan şeyin ışığında yani uygun insan eylemi hakkında keşfedilen şeyin ışığında anlaşılır ve normatif olarak gelenekte varolur. Ancak bu amaçlara göre ahlaki bilinç şartlara gerçekten uygun araçları seçme işine girebilir. Bu öngörü (*fronesis*) erdemle birlikte aklın (*nous*) işidir, yani ortam içinde uygun araçları keşfetme imkanını veren şey üzerinde akılcı düşünme işidir.

Gerçekten uygun olanın takdir edilmesi ayrıca bilgeliği (*sunesis*) yani ötekini anlamayı ve ona ilgi göstermeyi gerektirir. Kişi bir anlamda etki altındaki kişilerle ortama girdiği sürece o ortamı uygun şekliyle takdir edebilir. Aristo, ortamlara nüfuz eden ama ahlaki amaçlara yönelmeyen veya bu ortamdaki kişilerin iyiliği ile ilgilenmeyi haklı olarak gerçekten korkunç insan şeklinde tasvir eder. Böylece ortak ilgi ve sevgi ile ötekiyle kaynaşan eylemciyi dikkate alan bir bilgiye ihtiyaç vardır.

¹⁵ *Ibid.*, ss. 281-86.

Özet olarak, tatbikat anlamının ardından gelmez veya onun arizi bir parçası değildir, aksine işin başında anlamayı belirler. Ahlaki bilinç iyiyi anlamaya çalışmalıdır, ancak bunu bilinebilecek ve sonra tatbik edilecek bir ideal olarak değil, aksine başkalarının ilgisini paylaşarak kendisiyle ilişkisi içinde ve ilişkilendirerek yapmalıdır. Bu ışık altında başkalarıyla birlik fikrimiz geleneği tatbik etme şartı yani onu günümüzde yaşatma imkanı olarak belirir.

Şimdi insanlar arasındaki iletişimin yapısını daha iyi anlamak için hermenötiğe dönmeliyiz.

HERMENÖTİK

Şimdiye değin ilk önce dünya ile, diğer insanlarla ve Tanrı ile uzun ilişki tecrübesinin taşıyıcısı olarak geleneğin karakteri ve önemini ele aldık. O sadece kronolojik olgularla değil, aynı zamanda insanın mükemmelleşmesi ile ilgili görüşler sayesinde oluşur ve insanın saygınlık içinde yaşamaya somut olarak çalışmasıyla güç kazanır; mesela Hint barış ideali, Yunan demokrasi kavramı, aydınlanmanın eşitlik ve özgürlük kavramları gibi. İçsel değerleri nedeniyle her biri o kültür içinde yaşayanların istekleriyle ilişki içinde normatif olarak kalır.

İkinci olarak, tarihsel gelişimin sürekli açılan şartları ile ilgili geleneğin muhtevasının imalarını gözden geçirdik. Bunlar daha önce ortaya çıkan şeyin bir uzantısı veya tekrarı değildir, aksine destanlarda, kanunda ve siyasi hareketlerde açıklık kazanan klasik görüşün dinamik karakterinin tezahür eden yönlerini belirler.

İmdi geriye bu yazının üçüncü unsurunu yani hermenötiği incelemek kalıyor. Mirasımızın büyük başarılarının toplamı olarak gelenek şimdiki ortamlarımız içindeki eylemimizle ilgisi, iması ve yönelimi içinde nasıl yararlı kılınabilir? Kısacası gelenek mevcut eylem için önem arz edecek şekilde nasıl anlaşılabilir?

Bütün ve Parçanın Diyalektiği

Bir metni, diyelim bugünün gazetesinden bir paragrafı okuma gibi basit bir örnek ile işe başlayabiliriz. İşin başında bu metne bir bütün olarak yaklaşırız, mesela

pirinç yetiştirme hakkında gibi, çünkü sadece anlamın birliği kavranabilir.¹⁶ Nasıl ki üç sayısını sadece iki birim (rakam) aracılığıyla anlamak mümkün değilse, aynı şekilde ona bir birlik ya da anlam bütünlüğünü yöneltemezsek anlama eylemini gerçekleştirmek mümkün olmaz. Elbette bu daha sonra üç birimin mevcut olmadığına dair kuşku duymaya başlamayacağımız ve varsayımımızı üçten ikiye doğru değiştirmeyeceğimiz anlamına gelmez. Burada kastedilen şey şudur: nesnesini bir bütün olarak ele almayan anlama eylemini gerçekleştiremeyiz çünkü ancak o zaman nesne bir özdeşlik kazanır ve düşünülebilecek bir şey haline gelir. Bizler daima tamamlanmış kavramlarla çalışırız. Bu aynı zamanda şimdi yöneleceğimiz metin, kültür ya da gelenek için de doğrudur.

O halde paragraf örneğinde, tek tek parçaları kavramadan önce ilk kelimeye, bir önceki bağlama ya da daha muhtemelen her ikisinin kombinasyonuna dayalı olarak genel anlam alanını inşa ederiz. Bu anlam beklentisi ya da inşası daha sonra metnin farklı parçalarının gerektirdiği hususlara göre düzeltilir. Paragrafın tüm parçalarını okumaya devam ederken bütüne dair ön anlayışımızı parçalar aracılığıyla yeniden gözden geçiririz (mesela, paragrafın pirinç yetiştirme değil, araziye sulama hakkında olduğunu açığa çıkarırız) ve sonuçta her şey uyumlu ve açık hale gelinceye değin döngüsel biçimde parçaları da bütün açısından gözden geçiririz.

Ufukların Diyalektiği

Benzer bir husus makro düzeyde gelenek ya da kültürün bir özdeşlik veya bütünlük teşkil etmesinde de mevcuttur. Bir kültürün perspektifinden hareketle görülebilecek her şeyin bütünlüğü ufuk diye adlandırılır. Yaşayan bir geleneğin tatbikatı ufukların diyalektiğini içerir. Geleneği araştırmaya başladığımızda bu geleneğin anlamına ilişkin bir ön kavrama ufkunu inşa ederiz (Gadamer bunu küçük düşürmeyecek bir anlamda önyargı, ön kabul diye adlandırır). Bu anlama dair öngörümüz kendisine ulaşacağımız nesnel, sabit bir muhteva olarak gelenekle ilgili değildir; aksine geleneğin evrimine katılırken ve böylece kendimizi belirlerken ürettiğimiz bir şeydir. Ufkumuz sadece geçmişin muhtevasını değil, aynı zamanda içinde durduğumuz zamanın muhtevasını ve ait olduğumuz hayat projesini yansıtan yara-

¹⁶ *Ibid.*, s. 262.

tıcı bir konumdur. O, süreç olarak ve tarihsel olarak günümüze gelen ve günümüz aracılığıyla geleceğe uzanan geleneğin muhtevasının yaratıcı bir açılımıdır.¹⁷

Bu ışık altında zaman bir bariyer, bir ayrılık ya da bir uçurum değil, aksine bir köprü ve anlama süreci için bir fırsattır; o tecrübe, adet ve gelenek ile dolu verimli bir zemindir. Geleneğin ortaya çıkacak bütün anlamını kavrama noktasında tarihsel mesafenin önemi, zamanın geçişinin öznel unsurların kaybolmasını ve ortamın nesnelliğinin ortaya çıkışını mümkün kılması değildir. Yanıltıcı unsurları bertaraf etmekten çok, zamanın katkısı anlamanın yeni kaynaklarının açılmasında yatar, bu kaynaklar beklenmedik unsurları ve gelenek içinde bütünyle yeni anlam boyutlarını açığa çıkarır. Bu nasıl gerçekleşir?

Soru-Cevap Diyalektiği

Ön-anlamalarımızın tümü doğru değildir, onlar ister bir başka kültüre ait metnin anlamı, paylaşılan bir geleneğin bir boyutu, amaçlar seti ya da geleceğe dair bir eylem planı hakkında olsun durum değişmez. Bu yüzden özel olarak önem arz eden şey onlara sabit bir şekilde yapışmamak ve başkalarıyla diyalog içinde onları riske atmaktır. Başkasının sözlerinin (ya da geleneğin muhtevasının veya bir metnin) anlamına dair başlangıçtaki tasarımı ilerleyen bir sorgulama altında devamlılık arz edemediğinde onların anlamına ve sık sık ön anlamamıza ya da kendisinden hareketle düşündüğümüz geniş ufka dair projemizde gereken değişiklikleri yapmakta haklı oluruz.

Bu durumda kişinin kendi ufku içinde tutuklu kaldığını düşünmek yanıltıcıdır. Ufuklar, prensipte açık ve hareketli, kendisini fark edebilme ve başkalarının ufuklarını kabullenme durumunda onları aşma yeteneğindeki zihnin bakış noktalarıdır. Gerçekte tarihsel hareket kesinlikle ufuk içinde tutuklu olmadığımızı ve ufukların içinde ve dışında hareket ettiğimizi ima eder. Kendi ufkunun farkına varmasını sağlamakla tarihsel bilinç kişiyi kendi sınırlarından uzaklaştırır.¹⁸

¹⁷ *Ibid.*, ss. 261-64.

¹⁸ *Ibid.*, ss. 267-71, 235-40.

Bu süreçte sorgulayıcı tavrı muhafaza etmek önemlidir. Değişmek zorunda kalıncaya değin önceki fikirlerimizi basitçe izlemek değil, yeni anlamlara gerçek açıklık veya duyarlık yani başlangıçtaki projemizi, anlam beklentimizi veya ufkumuzu sürekli olarak gözden geçirme isteği gereklidir. Bu ne geleneğin anlamına karşı nötr bir tutumdur ne de geleceğe yönelik eylemimiz için tutkulu ilgimizin tükeniştir. Kendi ön temayüllerimiz ya da ön yargılarımızın farkında olmak ve başkalarıyla diyalog içinde onları düzeltmek metinlerin, başkalarının, geleneğin anlamını anlamak için kendimizi özgür kılmaktır. Kendi ufkumuzu ve ön yargımızı görmezlikten gelme veya reddetme yerine, bunların kaçınılmaz olduklarını anlamak ve sorgulayıcı bir tavır takınmak suretiyle onları bizim için işe yarar hale getirebiliriz. Böylesi bir süreç bir çok özelliğe sahiptir.

İlk önce bu sürecin nesnesi yazarın öznel anlamı değil, metnin şimdi için sahip olduğu nesnel anlamdır. Böylece, sorgularken metnin ya da geleneğin hayatını veya tarihselliğini teşvik eden ebe olarak hizmet etmiş oluyorum.¹⁹

İkinci olarak bu sürecin mantıksal yapısı soru ve cevap diyalektiğinde bulunur. Onun şu ya da bu olup olmadığına dair soru dikkatimizi bir yöne yönlendirmek için gereklidir, çünkü bu yön olmaksızın anlamlı bir cevap verilemez ya da alınamaz. Ancak bir soru olarak o cevabın belirlenmemesini veya ortaya konmamasını gerektirir. İlerleme veya keşif sadece belirsizlik anlamına gelmeyen ve özel bir yönü gösteren sorunun açıklığını gerektirir; öyle ki bu sayede biz önemli olan bir hadiseye dikkatimizi verir ve onu düşünürüz.²⁰

Üçüncü olarak, keşif soruya bağlı olduğundan, keşif sanatı sorgulama sanatıdır. Bunun sonunda ister yalnız isterse başkalarıyla birlikte çalışarak, cevap bulma çabamız soruyu bastırma yerine onu güçlendirme ve anlamını açmaya yönelik olmalıdır çünkü onun ihtimalleri ortaya konduğu sürece araştırma lambası olarak hizmet edebilir. Bu soruları bastırma eğilimindeki kanaatlere ve başkasının kanıtının zayıflığını araştıran tartışmaya zıt bir şeydir. Diyalog olarak karşılıklı konuşma içinde birbirinden farklı amaçlara seslenecek biçimde sorunun imkanlarını maksimize et-

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Sadece bir ya da iki muhtemel cevapların olumlu dayanağı aracılığıyla değil, fakat karşıt kanıtları çözerek ilerlediğimize dikkat edilmelidir.

meyi araştırarak ortak bir nesne arayışına girilir. Hataları karşılıklı düzelterek ve ortak bir anlam araştırarak hakikat keşfedilir.²¹

Son olarak ve en önemlisi, metin ya da geleneğin bir soruya cevap vereceği umulmamalıdır, çünkü metnin anlamı kendi yazarının niyetini bile aşar. Zaman içinde ortaya çıkan varlığın dinamik karakteri nedeniyle ufuk asla sabitlenemez. Her bir adımda metnin potansiyellerinin yeni bir boyutu anlaşılır hale gelir çünkü metnin anlamı yazarının (bilinciyle) değil, tarih içinde ve başkalarıyla birlikte yaşayan insanın bilinciyle birlikte yaşar. Birinin ufkunun başkasının—bir metin veya diyalog içindeki katılımcının—ufkuyla kaynaşması her zaman onun yeni olan bir cevabı almasına imkan verir.²²

SONUÇ

Bütün bunlarda tavrımız yakın bir dikkati gerektirir. Şayet amacım sadece zihnimin ortaya çıkması için yeni ufuklar geliştirmekse, araştırmam peşinen bir mutlak bilgiyi elde etmeye yönelmiş ve böylece öteki üzerinde mutlak bir hakimiyet oluşturmuş olur. Bu kişiyi sabit ve geçmişte kapanmış ve başkalarının ufkuna ve şimdiki hayata nüfuz etmeye engel bir ön yargı içinde tutuklar. Bu şekilde güçlü yeni görüşler zamanla özgürlük ve işbirliğini bastıran yok edici ön yargılar haline gelir.

Buna karşılık, otantik açıklık tavrı faniliğimin (sınırlılığımın) tabiatının farkındadır ve bu temelde hem geçmişe saygılı hem de başkalarına açıktır; o bu şekilde geleceği ayırt etme imkanına sahiptir. Bu açıklık yeni bilgiyi edinme olayından müteşekkil değildir; aynı zamanda kendi tarihsel, konumlanmış ve böylece sınırlı görüşümüzü kabullenmekle ortaya çıkar. Bizi yanıltan ve bizi yakalayan şeyden gerçek kaçış kültürümüze, ufkumuza ve sosyal yapımıza iyi entegre olmuş kişiler aracılığıyla söz konusu olmaz. Onlarla diyalog ufkumuzu ancak sınırlı ölçüde açacaktır. Kendi daha köklü sınırlarımızdan ve yanılgılarımızdan gerçek kurtuluş dikkat çekici biçimde farklı olanların ufuklarını hesaba katmaya çalışan bilinçli bir çaba ile ortaya çıkar. Farklı olan derken, oldukça farklı bir yerdeki diğer bir toplumu, kendi kültürümüzle

²¹ *Ibid.*, ss. 325-32.

²² *Ibid.*, ss. 335-40.

karışan bir başka kültürü veya daha kesin olarak, bütün bu toplumların sınırlarında yaşayan ve hiç birine dahil olmayanları kastediyoruz.

Bu tür bir açıklık öncelikle, nesnel olarak araştırarak veya sorgulamaksızın başkalarına itaat ederek değil, fakat ufuklarımızı açarak, başkalarını dinleme yeteneğimizi genişleterek ve onların cevaplarının imalarını kendi konumumuzu değiştirmek için asimile ederek kendimize yöneliktir. Bir diğer deyişle, bu geleneklerin bana söyleyebileceği yeni bir şey olduğunu kabullenmektir. Etkili ve etkiye açık tarihsel bilincin (effective historical consciousness) karakteristik hermenötik tavrı yöntemsel bir kesinlik değildir, fakat tecrübeye açık ve hazır olmalıdır.²³ Bu anlamda gelenek kapalı değil, fakat her zaman yeni, daha kuşatıcı ve daha zengin bir hayatın temelidir.

²³ *Ibid.*, ss. 324-25.